

objective resource constraints that result from critical social and economic processes within Ukraine and global economic complex.

Keywords: philosophy of education, system of education, value-worldview priorities, effective educational paradigm, educational space, quality of education.

Шелюк Л. О.

ЄДНІСТЬ ТРАДИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ ЯК ЗАКОНОМІРНІСТЬ СИСТЕМНИХ ЗМІН У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Сучасна освіта є середовищем змістового, ціннісного і культуротворчого поєднання минулого, теперішнього і майбутнього українського народу. З огляду на це актуальним є вивчення єдності традицій та інновацій як однієї з головних закономірностей системних змін у сучасній освіті. Саме традиція є таким стабілізуючим елементом розвитку освіти, який дозволяє не тільки транслювати історичну пам'ять і духовно-культурну енергію нації, але й смисложиттєві орієнтири життєтворчої активності кожної особистості. Водночас орієнтація на традиційні форми навчання і виховання не повинна перешкоджати інноваційному пошуку нових форм і технологій навчально-виховного процесу, адже створення інноваційної моделі освіти – це одна зі світоглядних засад трансформації вітчизняної системи освіти.

Ключові слова: людина, освіта, культура, наука, традиція, інновація, навчання, виховання.

Модернізація охоплює систему освіти як цілісність, а тому має здійснюватись системним чином. Основними складниками системи освіти України є дошкільна, початкова, шкільна, професійно-технічна та вища освіта. У систему освіти входить також позашкільна освіта та післядипломна освіта. Модернізація має розгортатись у кожному з цих підрозділів, причому, розгортатись за системними закономірностями, а не всупереч їм. Зупинимось на розгляді цього процесу більш детально.

Цілісність системних реформ у галузі освіти є передумовою становлення України в якості сучасної європейської інтелектуально-інноваційної держави і нації, яка, зберігаючи власні традиції культури і освіти, здатна до творення нових методів, технологій, засобів навчання і виховання. Визначаючи культ знань і освіти як вагому складову української національної ідеї, науковці наголошують на її «орієнтуючій складовій, яка єднає суспільство, створює передумови глобальних перетворень, спонукає до повноправного входження

України в європейський і світовий простір як великої, міцної держави, демократично організованого суспільства» [1, 11]. Освіта в такому суспільстві має бути модернізованою, такою, що на кожному етапі життєвого шляху людини може забезпечувати її освітні, наукові, навчально-компетентнісні потреби. Забезпечити це можливо лише на основі гармонійного взаємозв'язку традиційних, перевірених часом позитивних здобутків національного навчання і виховання із новітніми, інноваційними тенденціями оновлення педагогічно-наукового і освітньо-організаційного базису навчально-виховної діяльності. «Відтак, концепт-ідея розвитку сучасної української освіти полягає у поєднанні вітчизняних традицій та європейських інновацій, що й актуалізує дослідження їх взаємозв'язку» [2, 173]. Модернізація української освіти в сучасному стані гостро потребує позбавлення радикальних позицій, що наголошують на абсолютній цінності або ж виключно традиційних, або ж тільки інноваційних форм і методів навчання і виховання. Освіта має бути середовищем змістовного, ціннісного та культуротворчого поєднання минулого, теперішнього і майбутнього народу, нації, держави. Водночас, сучасне освітнє середовище поєднує системно і різні періоди життєдіяльності кожної людини, що вимагає системного ставлення і до стратегії освітнього самовдосконалення кожної особистості. В цьому полягає ще один з найважливіших аспектів системної модернізації національного освітнього середовища.

Отже, першою концептуальною проблемою, що визначає загальнотеоретичну структуру нашого дослідження є необхідність вивчення феномену єдності традицій та інновацій як однієї з головних закономірностей системних змін в сучасній освіті. Враховуючи це, досліджуючи процес модернізації національної освіти, необхідно якнайповніше актуалізувати проблематику поєднання, гармонізації традицій та інновацій навчально-виховної діяльності на всіх рівнях і етапах освітнього самовдосконалення людини. «На сьогодні стає зрозумілим той факт, що сучасна модель освіти повинна бути, з одного боку, орієнтованою на перспективу, а з іншого – не може не спиратися на традиційні для цієї культури цінності та ідеали, на історично сформовані уявлення про педагогічний процес і характер взаємодії його суб'єктів. Втіленням спадкоємних зв'язків, усталених у вітчизняній педагогіці, є педагогічна традиція. Історико-педагогічний процес неможливий без традиції, оскільки саме вона зберігає його цілісність» [3, 289]. Саме збереження цілісності і системності модернізаційних змін в освіті є одним з найважливіших завдань, що постають перед сучасними українськими освітянами. Неможливо

провести модернізацію лише певних структурних елементів освітньої системи. Процес оновлення має бути всеохоплюючим, але, в той же час, і не руйнівним, що й може бути забезпечено завдяки системному і гармонійному поєднанню традицій та інновацій в процесі модернізації.

Одразу може здатися, що таким чином ставиться суперечливе завдання: зберігати старе, при цьому створюючи нове. Однак процес творчого оновлення будь-якої соціальної сфери реальності і життєдіяльності по своїй внутрішній суті характеризується саме діалектичною суперечливістю, необхідністю враховувати внутрішню енергетичність, що ґрунтується на протиставленні різних тенденцій розвитку. «Освітнянські реалії характеризуються суперечливими процесами, що спрямовані на збереження освітнянських традицій, цінних надбань вітчизняної та світової педагогічної культури і водночас на модернізацію галузі відповідно до вимог інформаційної цивілізації, новітніх потреб науки, культури і соціальної практики» [4, 28]. Головне, щоб така суперечність вирішувалася в творчий спосіб і, завдяки ній, здійснювалися б справжні демократично-гуманістичні перетворення в освітньому просторі країни. Важливо не радикалізувати прагнення до «старого» чи «нового» за будь-яку ціну, але в єдності традицій і новацій педагогічного простору нації відшукувати такі форми освітньої діяльності, які б гармонійно супроводжували кожну людину протягом всього її життя, починаючи з дошкільної освіти і закінчуючи різноманітними формами післядипломної безперервної освіти.

На концептуально-теоретичному рівні серед дослідників також відбуваються дискусії з приводу домінантної позиції в процесі розвитку таких його невід'ємних елементів, як традиція та інновація. Постійно відбувається парадигмальний пошук та обґрунтування того, що вважати фундаментальним елементом розвитку освіти: чи традиційні напрацювання в сфері навчально-виховної діяльності, чи технологічно-інноваційні нововведення педагогічного характеру. «Різноманітні тлумачення поняття традиції та новації свідчать про неоднозначність їх змісту для дослідників. Через традицію здійснюється звернення до минулого. Традиція у сучасному світі постає своєрідним виходом з кризи життя – шляхом творення нових форм для стародавніх канонів. Різниця між традиційним і інноваційним в суспільстві полягає більшою мірою у формах культурних елементів, що утворюють систему, а не у її глибинних основах, пов'язаних із традицією. Соціальна стабільність досягається розширенням меж культури, основою якої є традиція. Вона транслює позитивні загальнолюдські цінності й цінні для успішного розвитку

суспільства стереотипи. Таким чином, у сучасних умовах є актуальною потреба створення культурного підґрунтя та міцного ціннісного фундаменту для подальшого розвитку традицій і духовної еволюції суспільства» [5, 58]. Таким чином, традицію можна визнати стабілізуючим елементом в розвитку освіти як на загальносоціальному рівні, де вона допомагає зберігати і транслювати «історичну пам'ять», духовно-культурну енергію нації, так і на індивідуальному, де традиція є смисложиттєвим обґрунтуванням подальшої життєтворчої активності кожної особистості.

Головне, щоб орієнтація на позитивні здобутки вітчизняної освіти, на традиційні форми навчання і виховання не затьмарювало прагнення всієї української освітньої спільноти і окремих педагогів і науковців до інноваційного самовираження, до пошуку нових форм і технологій навчально-виховного процесу. Сьогодні відбувається активний пошук педагогічних форм, які б гармонійно поєднували здобутки минулого та перспективні-творчі орієнтації освітян. «Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується органічним взаємозв'язком минулого та сучасних перетворень, спрямованих в майбутнє. Тому сьогодні в освіті одна з ключових проблем – реалізація педагогічних ідей, що орієнтуються на творче поєднання традицій та новаторства. Саме в інтеграції педагогічної мудрості минулого та нових підходів прослідковується основа досягнень якісно нового рівня роботи сучасної школи» [6, 64]. Шлях модернізації української освіти, з нашої точки зору, полягає саме в пошуку оптимальної моделі використання гуманістичних ідей, принципів і традицій національної педагогіки як фундаменту для інноваційних знахідок, спрямованих на сучасні вимоги щодо навчально-виховних послуг конкурентоспроможних на рівні європейського простору освіти.

Досліджуючи внутрішньо-евристичний та феноменологічний потенціал традиції та інновації окремо, важко досягти достеменних результатів, що відображали б глибинну сутність цих феноменів. Їх концептуально-теоретичний аналіз уможливується не просто на основі визнання взаємозв'язку і взаємозалежності, але й завдяки вивченню конкретного історично-культурного та педагогічно-комунікативного контексту, в якому може привалювати традиційний чи інноваційний чинник модернізації освітньої системи. «Традиції та інновації – поняття достатньо умовні, що повністю залежать від парадигми їхнього розгляду. Бувають моменти в історії – це особливо стосується розвитку теорії – коли інноваційні елементи є поверненням до минулої традиції. Взагалі традицію розуміють як певні сторони соціальної і культурної спадщини, що зберігаються у соціумах

протягом тривалого часу. З іншого боку, під традицією розуміють саме те, що передається» [7, 5]. В освітньому контексті традиція відіграє особливу роль із врахуванням того, що освіта і являє собою неперервний процес передачі соціокультурного досвіду, трансляції культурних цінностей, вироблених тією чи іншою соціальною спільнотою. Цінність традиції в освіті тим важливіша, чим активніше вона використовується для залучення кожної людини на всіх етапах її освітнього шляху до культурного простору народу, нації, держави.

Як на соціально-функціональному, так і на індивідуально-стратегічному (перехід людини від одного до іншого освітнього рівня) рівні освіта являє собою рух від старого до нового, при чому від попереднього етапу залишається змістовно-ціннісний здобуток, який є смисловим та аксіологічно-енергетичним фундаментом подальшого освітнього шляху. Освіта в цілому та навчально-виховна активність особистості зокрема являють собою поєднання традиції та інновації, минулого з майбутнім, здобутків з прагненнями. «Освіті притаманний здоровий консерватизм, який впливає з її характеристики як ретрансляції знань. Те, що за цієї ретрансляції може відбуватися відкриття нових знань, напрацювання пошукових і творчих навичок не означає, що освіта може відбуватися без ретрансляції знань. Така ретрансляція не лише виховує повагу до знань, навчає опановувати навичками володіння знаннями, але й готує того, хто навчається, для передачі знань наступним поколінням. Освіта – неперервний ланцюг ретрансляції знань, а все інше покликане сприяти більш ефективному здійсненню цього завдання. Саме на підставі врахування цієї аксіоми можна адекватно оцінювати намагання посилити інноваційний характер освіти та знаходити критерій істини в дискусіях навколо цієї проблеми» [8, 277-278]. Безперервність освітнього шляху суспільства і особистості має стати також ключовим принципом процесу модернізації вітчизняної системи освіти. Проявитися це має як в поєднанні національних педагогічних традицій з європейсько-орієнтованими освітніми інноваціями, так і в побудові такої системи навчання, яка б забезпечила кожному українцеві можливість навчатися впродовж життя, використовуючи потенціал свого особистісно-компетентнісного саморозвитку.

Розглядаючи взаємозв'язок традиції та інновації в педагогічному процесі, українські дослідники в рамках сучасного освітньо-філософського дискурсу відмічають, що ці два феномени не просто взаємопов'язані та взаємозалежні, але й такі, що не існують один поза іншим, не функціонують як окремі явища. Іншими словами, традиція є невід'ємною частиною інновації, а педагогічне нововведення

обов'язково містить в своїй структурі традиційно-орієнтовані елементи. «Традиції не протилежні новаціям за змістом, вони навіть не є взаємодіючими полюсами одного цілого. На наш погляд, педагогічна традиція містить у собі значний інноваційний потенціал; використовуючи його як паливо вона здійснює подальший розвиток у просторі та часі своєї культури. При цьому найменш стійкі, нежиттєздатні новації безслідно згорають, а раціональні збагачують ядро традиції, дозволяючи їй плавно увійти у нову педагогічну реальність і адекватно, відповідно до рівня культури відповідати на виклик часу, використовуючи найбільш цінні уявлення про педагогічний процес і його суб'єктів» [9, 292-293]. Таке співіснування, співфункціонування традицій та інновацій в освітній, навчально-виховній, педагогічно-організаційній сфері забезпечує те, що ми називаємо системністю модернізаційних змін. Таким чином, концептуально-теоретична парадигма модернізації освітньої сфери нашого суспільства має ґрунтуватися на глибокому усвідомленні всіма суб'єктами національного освітнього процесу нероздільності, єдності таких феноменів, як педагогічна традиція та інновація.

Таке усвідомлення необхідне насамперед для того, щоб усі суб'єкти освітнього простору країни, який активно модернізується, на рівні суспільної свідомості орієнтувалися б на реалізацію і забезпечення принципів гуманістично-демократичної цілісності національних традицій та необхідних в сучасному інформаційно-цивілізаційному просторі інновацій. Особливо важливим цей аспект модернізації національної освіти є в контексті прагнення української освітньої спільноти до єдиної сім'ї європейських освітян. «Важливим завданням сучасної освітянської спільноти в нашій державі є створення необхідної теоретичної основи та умов для реалізації сміливих інноваційних проектів і принципів, які з одного боку наблизять нашу систему освіти до європейських стандартів, а з іншого – враховуватимуть корисний національний досвід і зберігатимуть ті незаперечні надбання, якими славиться українська освіта в різних вимірах, від дидактики до організації» [10, 16]. Єдність традицій та інновацій має бути чітко задекларованим принципом, реалізованим в освітній реальності держави, який виражає ключову основу і закономірність системності модернізаційних змін національної освіти. Без врахування цього принципу, ми ризикуємо або ж втратити значні традиційні здобутки української педагогіки, або ж високий потенціал та орієнтованість на створення і використання новітніх технологій освітньо-організаційної та навчально-виховної діяльності.

Спадковість традицій та прагнення до інновацій мають закладатися також в сам зміст освітньої діяльності кожного суб'єкта навчально-виховного процесу. Таке наповнення змісту освіти не лише забезпечить системний розвиток та модернізацію загальнонаціонального освітнього комплексу, але й сприятиме цілісності навчально-виховної життєтворчої стратегії кожної людини, що навчатиметься впродовж всього життя, поєднуючи вже отримані знання із власними інноваційно-творчими орієнтирами. «Зміст освіти – це складне динамічне явище, до якого висуваються певні вимоги, що поєднують традиції та інновації, а саме: знання мають бути справді науковими і відображати досягнення науки та техніки в державі; зміст освіти має базуватися на досягненнях національної культури, розвитку державної мови та народних традицій, враховувати принципи історизму; передбачати послідовність, систематичність та доступність у засвоєнні знань суб'єктами освіти; враховувати розвиток вікових та індивідуальних особливостей суб'єктів освіти, їх інтелект; базуватися на свідомому оволодінні знаннями та власній активності суб'єктів освіти у навчальному процесі» [11, 22-23]. Інноваційне навчально-виховне середовище обов'язково особистісно-орієнтоване за власним змістом, що необхідно враховувати та реалізовувати, модернізуючи національну освітню систему. Особистісна орієнтація на всіх рівнях системного забезпечення індивідуальної навчально-виховної стратегії кожної людини є, з нашої точки зору, найефективнішим способом поєднання традиції та інновації в освітньому середовищі.

Зрештою, необхідно підкреслити й те, що за всієї цінності традицій в освіті, головною цінністю сучасного світорозвитку в усіх його вимірах є саме інновація та інноваційний стиль мислення і дії. Модернізація української освіти не має альтернативи інноваційному шляху саморозвитку. «Створення інноваційної моделі освіти – це оптимальний шлях цивілізаційного розвитку світу в умовах глобалізації, з його інноваційними, культурними і соціальними трансформаціями, становленням нового інформаційного суспільства» [12, 64]. Сьогодні це загальносвітоглядна основа модернізації будь-якої національної освіти, на основі якої відбувається і модернізація кожного суспільства, що прагне до конкурентного саморозвитку в умовах глобалізованого світу. «Інноваційна освіта в сучасному світі є умовою теоретичного переосмислення освітньої практики виходу з кризової ситуації через розробку сучасної методології і теорії педосвіти» [13, 35]. Орієнтація модернізаційних зусиль при реформуванні національної системи освіти в обов'язковому порядку має ґрунтуватися на прагненні до інноваційного оновлення навчально-

виховного середовища. Без такої орієнтації українська освіта може залишитися на узбіччі динамічного загальносвітowego освітньо-інноваційного процесу.

При цьому, в концептуальній матриці модернізації національної освіти чільне місце має посідати саме проблема єдності освітньої традиції та інновації. Важливо підкреслити також, що всі відомі успішні навчально-педагогічні та освітньо-організаційні системи та комплекси ґрунтувалися саме на принципі гармонійного застосування вироблених традицій та назрілих інновацій. «Новації в педагогіці не є особливістю нашого часу. Історія освітньо-виховного процесу є чергуванням традицій та інновацій. Будь-яка інновація може виникнути лише з добре усталеної традиції» [14, 55]. Сьогодні ж, в епоху надзвичайно агресивних і надшвидких змін, людині часто дуже складно не забути про єдність традиції та інновації, не втратити відчуття культурного підґрунтя, в основі якого і лежить традиція. Часто це призводить до втрат, які згодом неможливо відшкодувати, що особливо помітно і негативно відбивається на соціокультурній та духовній сферах буття людини і суспільства. Тому, «єдність традицій та інновацій в становленні сучасної школи є необхідною умовою її успішного розвитку» [15, 64]. Освіта, з одного боку, є середовищем де традиція та інновація якнайгармонійніше поєднуються і народжують значні досягнення, а з іншого – сферою, всі суб'єкти якої постійно мають свідомо і дбайливо ставитися до збереження єдності традиційних та інноваційних елементів навчання і виховання. Таким чином, відзначимо, що беззаперечним в сучасному динамічному інформаційно-цивілізаційному середовищі ключовим аспектом системності модернізаційних змін в національному освітньому сегменті має бути визнана гармонійна єдність традицій та інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / Авт. кол.: В. Литвин, В. Андрущенко, С. Довгий та ін. – К.: Навчальна книга, 2003. – Книга 2. – 672 с.
2. *Котієвська О. Р.* Концепт традицій та інновацій у тренді сучасної культурно-мистецької освіти // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: науковий журнал. – К.: Міленіум, 2012. – № 2. – С. 173-177.
3. *Костилева К. В.* «Педагогічна традиція» як наукове поняття: історико-педагогічний аспект // Педагогічний альманах. Збірник наукових праць. – Херсон: ПРИПОПК, 2011. – Випуск 11. – С. 289-293.

4. *Корж-Усенко Л. В.* Традиції та інновації в історії педагогіки України // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал. – 2010. – № 4 (6). – С. 28 – 38.
5. *Гоцалюк А. А.* Традиція та інновація в культурі: особливості взаємодії // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2011. – Випуск 17, том II. – С. 55-58.
6. *Кузьмич Т. А.* О единстве традиций и инноваций в становлении современной школы // Педагогичний альманах. Збірник наукових праць. – Херсон: ПРИПОПК, 2011. – Випуск 12, частина 2. – С. 60-65.
7. *Кисельов С. О.* Традиційне та інноваційне в уявленнях про громадянське суспільство в Україні / С. О. Кисельов, О. В. Кундеревич // Наукові записки НаУКМА. – 2006. – Том 57 : Політичні науки. – С. 5-10.
8. *Скубашевська О.* Інновація як різновид творчості // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 53 (№ 10). – С. 275-281.
9. *Костилева К. В.* «Педагогічна традиція» як наукове поняття: історико-педагогічний аспект // Педагогічний альманах. Збірник наукових праць. – Херсон : ПРИПОПК, 2011. – Випуск 11. – С. 289-293.
10. *Андрушкевич Ф.* Національні пріоритети українських освітніх інновацій та їх значення для польської системи освіти // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. Український науковий журнал. – 2011. – № 4. – С. 16-21.
11. *Гончаров В.* Технологія діалогу як складова інноваційних підходів в стратегії підготовки майбутнього вчителя // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Випуск 20. – С. 20-26.
12. *Чумак О. В.* Інноваційні зміни в освіті на сучасному етапі розвитку // Ноосфера і цивілізація. Всеукраїнський філософський журнал. – Донецьк: ДВНЗ «ДНТУ», 2010. – Випуск 8-9 (11). – С. 59-64.
13. *Клименко Т. К.* Традиции и инновации в педагогическом образовании // Педагог. Сибирский межвузовский журнал. – 1999. – № 7. – С. 31-35.
14. *Будас Ю. О.* Готовність студентів до майбутньої інноваційної педагогічної діяльності // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – Випуск 120. – С. 54-58.

15. Кузьмич Т. А. О единстве традиций и инноваций в становлении современной школы // Педагогічний альманах. Збірник наукових праць. – Херсон : ПРІПОПК, 2011. – Випуск 12, частина 2. – С. 60-65.

Шелюк Л. О. Единство традиций и инноваций: закономерность системных изменений в современном образовании.

Современное образование – это среда содержательного, ценностного и культуросозидательного сочетание прошлого, настоящего и будущего украинского народа. Учитывая это актуальным является изучение единства традиций и инноваций как одного из главных закономерностей системных изменений в современном образовании. Именно традиция является таким стабилизирующим элементом развития образования, который позволяет не только транслировать историческую память и духовно-культурную энергию нации, но и смысложизненные ориентиры жизненной творческой активности каждой личности. Одновременно ориентация на традиционные формы обучения и воспитания не должна препятствовать инновационному поиску новых форм и технологий учебно-воспитательного процесса. Ведь создание инновационной модели образования – это одна из мировоззренческих основ трансформации отечественной системы образования.

Ключевые слова: человек, образование, культура, наука, традиция, инновация, обучение, воспитание.

Shelyuk L. Unity tradition and innovation: pattern of systemic changes in modern education.

Modern education is the environment of combining of meaningful, valuable and culture, past, present and future of the Ukrainian people. Given this current study is the unity of tradition and innovation as one of the main patterns of systemic changes in modern education. That tradition is such a stabilizing element in the development of education, which allows not only to translate the historical memory and the spiritual and cultural energy of the nation, but also the meaning of life landmarks of creative life activity of each individual. Simultaneously focus on traditional forms of training and education should not hinder the search for new forms of innovative technologies and educational – educational process. After creation of an innovative model of education – this is one of the philosophical foundations of transformation of our education system.

Keywords: people, education, culture, science, tradition, innovation, training.